

Bódán Zsolt:
Gyimesi Guzsalyas
Adatok és gondolatok a próbaházasság kérdéséhez

A próbaházasság napjainkban népszerű, közkeletű fogalom. Rendszeresen találkozunk vele a médiában a család, a házasság válsága, a válások meg növekedett száma, az elszaporodó élettársi kapcsolatok, a fiatalság újszerű gondolkodásmódja, megváltozott mentalitása kapcsán. Nap, mint nap használjuk a kifejezést úgy, hogy valamilyen elképzelése mindenkinek van a jelentéséről, de pontosabb meghatározást csak nagyon kevesen tudnának adni. Ezen igazán nincs mit csodálkozni, hiszen a lexikonokból, szótárakból kimaradt ez a fogalom¹, valamilyen viszonyítási alap megléte nélkül márpedig nehezen várható el bárkitől is, hogy pontos képet alkothasson egy jelenségről.

Általános fogalmi meghatározásra én sem vállalkozom s a továbbiakban a jelenség néprajzi vonatkozásaiival kívánok foglalkozni – először napjaink próbaházasságának jellemzőit számbavéve, majd ezeket összevetve a néprajzi szakirodalomban megjelenő próbaházasság értelmezésekkel - elemezni egy sajátos udvarlási szokást, a gyimesi guzsalyast. Mindezek azonban remélhetőleg a fogalom pontosabb körülhatárolásához is adalékul szolgálhatnak

Napjaink próbaházassága

A házasság modern értelmezéséről írott könyvében Szilágyi Vilmos egy fejezet keretében foglalkozik a párválasztás új lehetőségeivel s itt kitér az általunk vizsgált kérdésre is. A következőket olvashatjuk nála: „a próbaházasság (...) általában együttélést – vagy majdnem együttélést – jelent, előre meghatározott ideig (mondjuk legalább néhány hónapig, de legfeljebb egy évig). Ez ma már egyre gyakoribb s valóban pozitív jelensége a házasságra készülésnek és párválasztásnak.”² Feltételeinek a nemi kapcsolatot, a házassági szándékot valamint az együttélés megvalósíthatóságát tekintti, majd egy meghatározott (nem túl hosszú) időre szóló együttélési kísérletként értelmezi, aminek eredménye alapján szabadon dönthetnek a felek az összeházasodásról.³

Alapvetően más szempontok szerint (a keresztény házasság és család védelme) közelítenek a kérdéshez a moráleteológusok, megállapításaik azonban a jelenség pontosabb megismeréséhez csakúgy hozzájárulhatnak, mint az előző, „modernebb” megközelítés. Boda László írásából – bár nem ad definíciót s a fogalmi körülhatárolás nehézségeire hívja fel a figyelmet – világosan kitűnik, hogy próbaházasság alatt a házasságra készülők együttélését érti, mely akár évekig is eltarthat.⁴ Karl Lehmann pedig a következőképpen határozza meg a jelenséget. „Olyan házasságnélküli életközösség, amelyben a partnerek tartós és megbízható személyes kapcsolatra vágnak; nem zárják ki, hogy egyszer majd házasságot is kötnek (próbaházasság), egyelőre azonban nem tudják rászánni magukat a házasság kötelező, tartós formájára.”⁵ Ugyanő az okokkal kapcsolatban, a mai próba lényegét megvilágítandó, a következőket írja: „a szeretetben való bizonyosság vágya (...) őszinte érzés és komoly akarat, hogy megtalálják a valóban megbízható partnert.”⁶

Mindezek alapján a mai próbaházasság legfontosabb jellemzői a következők lehetnek: együttélés, alapvetően házasságra való irányultság, a házasságnak csak bizonyos feltételek beteljesülése mellett való megkötése. Ezen kritériumok által nemcsak az önmeghatározás, hanem a hasonló jelenségektől való elkülönítés is lehetséges. Az együttélés a napjainkban leginkább elterjedt ún. „együtt járás típusú” kapcsolatok irányában jelent éles választóvonalat, melyek, ha nem is mindig tudatosan, de alapvetően ugyancsak a házasságra irányulnak s általában részük a nemi kapcsolat is. A házasságra való irányultság s ezzel összefüggésben a házasság megkötésének valamilyen feltételhez való kapcsolása pedig az olyan „együttélés típusú” kapcsolatokkal szemben jelöli ki a határt, mint az élettársi viszony, melyben valamilyen ok miatt (pl. a kötöttségektől való félelem) határozottan elzárkóznak a házasságkötéstől, vagy a vadházasság, ahol a konkrét akadályok (pl. jogi vagy anyagi) miatt ez eleve nem lehetséges.

A következőekben arra keresem a választ, hogy ezek az alapvonások hogyan egyeztethetők össze a néprajzban használatos próbaházasság értelmezésekkel.

A néprajz próbaházasság fogalmának értelmezéséhez

¹ Egyedül a Magyar Néprajzi Lexikonban találtam meg, meghatározásának elemzését ld. később.

² SZILÁGYI V. 1988. 43.

³ Uo.

⁴ Szabad házasság, együttélés, kísérleti házasság kifejezéseket használja a jelenséggel kapcsolatban. BODA L. 1991. 170-171

⁵ LEHMANN, K. 1985. 383.

⁶ Uo. 389.

A kérdés vizsgálatakor alapvetően két kiindulási pont tűnik kézenfekvőnek: egyrészt a Magyar Néprajzi Lexikonban (továbbiakban MNL) szereplő meghatározások, hiszen ezek hivatottak a kiadvány jellegénél fogva az alapvető definíció megadására, másrészt Tárkány Szücs Ernő nézetei, mivel ezzel a szokással ő foglalkozott legrészletesebben. Miután a lexikon egyik meghatározása is az ő nevéhez kapcsolódik először célszerű az általa képviselt állásponttal megismerkedni.

Tárkány Szücs Ernő az MNL 1979-ben megjelent második kötetének házasságon kívül elismert nemi kapcsolat címszava alatt tárgyalja a próbaházasságot s definíciószerű meghatározást ad: „a fiatalok azzal a feltétellel élnek együtt, hogy ha meghatározott időn belül (rendszerint egy év) a leánynak gyermeke születik, akkor házasságot kötnek, egyébként pedig szétválnak”⁷ Ez teljes mértékben összecseng a „mai” próbaházasság általunk rögzített kritériumaival. A két évvel később megjelent Magyar jogi népszokásokban már úgy módosítja ezt a szerző, hogy az éltek együtt kifejezés mellé a következőt is beiktatja: „vagy jártak össze”⁸ Majd azzal a gondolattal folytatja, hogy „nálunk nem az együttélési forma, hanem a szeretőtartás szokása lehetett elég általános”⁹ Ez felveti a szeretőtartás és próbaházasság viszonyának kérdését, s azt sejteti, hogy a szeretőtartás lényegében próbaházasság, csak azzal a különbséggel, hogy nem együtt élnek a fiatalok, hanem összejárnak. Ezt látszik megerősíteni az MNL már idézett helyének megállapítása, mely szerint a próbaházasság „egyszerűbb formája a szeretőtartás”¹⁰, melynek az a jellemzője, hogy „a fiú kiválasztott magának egy leányt, és közös megegyezéssel éjszakánként rendszeresen együtt háltak. Ha a leánynál a fogamzás jelei mutatkoztak, vagy az első gyermek megszületett, házasságot kötöttek”¹¹ A Magyar jogi népszokások próbáról írott fejezetének nagy része ennek a szemléletnek megfelelően a szeretőtartás fogalmát taglalja és hoz rá hivatkozásokat, melyek azonban csak az együttjárásra nyújtanak adatokat¹², vagy még arra sem¹³, de a próba jellegét semmiképp sem igazolják. Kérdéses ezáltal az, hogy a fiatalok együttjárásának mennyire a gyermeknemzés s csak az utána megkötendő házasság lehetett a célja. Nézeteim szerint ez nem egyértelmű, inkább az valószínűsíthető, hogy nem azért háltak együtt, hogy gyermekük legyen, s csak utána kössenek házasságot, hanem ha úgy sikerült, hogy megesett a leány az összejárás során, házasságot kötöttek.¹⁴ Mindezek arra engednek következtetni, hogy a szeretőtartás lényegében az esetleges nemi kapcsolat miatt tekinthető próbaházasságnak. S itt ismét egy alapvetőnek tűnő problémába - a próbaházasság és a nemi kapcsolat viszonyába - ütközünk. Tovább színesíti a képet, hogy Tárkány Szücs Ernő egy másik helyen a vadházasság kapcsán ugyancsak a próbaházasság együttélés jellege mellett foglal állást és élesen elkülöníti azt a szeretőtartástól: „Férfi és nő tartós együttélését, amennyiben az egyházi, később az állami előírásoknak megfelelő házasságkötés nem történt a nép vadházasságnak nevezte. (...) A próbaházasságtól ez abban különbözött, hogy fenntartásának időtartama nem volt feltételként (pl. gyermek fogamzás stb.) kikötve; a szeretőtartás is más volt, amely tartós, de együttélésen kívüli szexuális kapcsolatot jelentett.”¹⁵ Nagyon érdekes gondolatot vet fel akkor is, amikor megkülönbözteti a próbaházasságot a próba eredményétől függő házasságtól. Vélhetőleg itt is elsősorban az együttélés és az összejárás kérdésére vonatkoztatva.¹⁶ Sajnos, mint már említettük hivatkozásai egyik esetben sem egyértelmű példák. Még a leginkább próbaházasság jellegű bálványosváraljai esetről sem tisztázottak a körülmények s nem adnak támpontot pl. az együttélés vonatkozásában.¹⁷ Mindezek alapján nézetei bár a legbővebbem kifejtettek, nem nyújtanak egyértelmű, világos képet.

Az MNL próbaházasság címszavát Morvay Judit írta. Itt azt először „a közösség és család tudtával létrejött, a törvényes házasság előtti szexuális viszony”¹⁸ értelemben határozza meg, majd az együttélésre helyezve a hangsúlyt a következő leírást adja: „A házasságot megkötni akaró fiatal pár rendszerint a legény szüleinél, bizonyos ideig, 1-2 hónapig, 1 évig együtt él, az együtt töltött idő alatt kiismerik egymást, s ha a leány teherben marad, megesküsznek”¹⁹. Ebben a szócikkben is az jelenti az igazi problémát, hogy a szexuális viszony vagy az együttélés tekinthető-e a meghatározó jellemzőnek. Az utóbbi felé látszik hajlani a szerző, ezt mutatja az ugyancsak általa írt házasság címszó néhány sora: „Nyomai vannak -főleg Erdélyben- a próbaházasság

⁷ TÁRKÁNY SZÜCS E.-GUNDA B. 1978. 502.

⁸ TÁRKÁNY SZÜCS E. 1981. 266.

⁹ Uo.

¹⁰ TÁRKÁNY SZÜCS E.-GUNDA B. 1978. 502.

¹¹ Uo.

¹² HAJNAL I. 1905, 374-375.; Gunda B. 1949. 233.; GYŐRI K. 1975. 95.,98

¹³ NAGY J. 1891. 81; PERL S. 1894. 351.

¹⁴ Ezt látszik igazolni az, hogy pl. Széken vagy a közhiedelemmel ellentétben Gyimesben is szégyennek számított, ha egy leánynak gyermeke született. GYŐRI K. 1975. 110.; NAGY O. 1994. 64.; BÓDÁN Zs. 2000, 2001.

¹⁵ TÁRKÁNY SZÜCS E. 1981. 253.

¹⁶ Uo. 266.

¹⁷ Uo. 268.

¹⁸ MORVAY J. 1981. 273.

¹⁹ Uo.

intézményének is, ahol a fiatalok – leginkább a legény szüleinél - hivatalos aktus nélkül együtt élnek, s csak ezután döntenek mindketten, a szülőkkel együtt a házasság törvényes megkötéséről.”²⁰ Sajnos egyik helyen sem közöl hivatkozásokat (amit a lexikon jellege magyaráz), de a próbaházasság címszó végén még irodalmat sem ajánl. Ez egyrészt jól jelzi a kérdés problémás és kevésbé feltárt voltát, másrészt lehetetlenné teszi annak megállapítását, hogy mi alapján születtek a meghatározások.

A többi általam ismert szerző az eddig idézeteknél lényegesen rövidebben, inkább csak utalásszerűen ír a kérdéstről, gyakran Tárkány Szücs Ernő nézeteire hivatkozva. Definíciót rendszerint nem adnak, de bizonyos jellegzetességek kiolvashatóak soraikból, ezért érdemes röviden ezeket is megvizsgálnunk.

Faragó Tamás a házasság elemzése kapcsán említi a próbaházasságot, de nem határozza meg, mit ért pontosan a kifejezésen. Az ide vonatkozó adatok ritkaságát emeli ki valamint azt, hogy „a Magyarországon általánosnak mondható korai házasságkötés miatt a rendszeres nemi élet iránti kielégítetlen vágyak nem kellett a fiatalokat arra készíteni, hogy próbaházasság típusú szokásokat alakítsanak ki.”²¹ Érdekes viszont az a megállapítása, mely szerint a szeretőtartás az udvarlás és a próbaházasság közötti átmeneti kapcsolattípus, mely „gyakorta együttélés nélkül a társadalom által elfogadott, rövidebb- hosszabb ideig tartó házasság előtti szexuális viszonyként működött”.²² Ez világosabb álláspontot jelent annál, amit a Magyar jogi népszokásokban olvashatunk a két jelenség elkülönítésével kapcsolatban. Példái, hivatkozásai sajnos neki sem teljesekek²³ így ez is nehezíti, hogy pontosabb képet alkothassunk nézeteiről.

Tárkány Szücs Ernő nyomán ír röviden a kérdéstről Jávor Kata s átveszi annak a szeretőtartás és próbaházasság viszonyával kapcsolatos problémás nézeteit.²⁴ Az a megállapítása pedig, amely szerint „sok helyen a házasságkötés és az első gyerek születése időpontjából látszik, hogy gyakorolták a próbaházasságot” azt sugallja, hogy a próbaházasság a házasság előtti nemi kapcsolattal egyenlő.

Szilágyi Miklós is a szeretőtartáson belül tárgyalja ezt a sajátos szokást s a „próbaházasság szerű szerelmi játékok-az együttthalás esetei” kifejezéssel azt engedi sejtetni, hogy a jelenség lényege a házasságra készülő szeretők esetleges szexuális kapcsolata.

Ájus Ferenc és Henye István a törvénytelen gyerekekről írt tanulmányukban megkülönböztetik egymástól a szeretőtartást és a próbaházasságot (bár hangsúlyozzák a kettő határainak elmosódott voltát) az utóbbi lényegi vonásaként azt emelik ki, hogy „a házasság előtti nemi kapcsolat intézményesített és épp a gyermek születését célozza.”²⁵ Ezt követően az együttélés formát hangsúlyozzák s a bálványosváraljai példát idézik.²⁶

Kós Károly is ugyanezt a példát hozza, mint „afféle próbaházasságot”²⁷ s általánosságban ír a fiatalok házasság előtti nemi kapcsolatának lehetőségéről a Mezőségen.

Kresz Mária a kalotaszegi Nyárszó udvarlási szokásainak bemutatásakor hangsúlyozza, hogy az nem próbaházasság, miközben a fogalom nemi kapcsolatként való értelmezését sejteti.²⁸

Vajda Mária doktori disszertációjában a próbaházasságot a konkubinátussal azonosítja, majd ezt követően a házasság előtti nemi kapcsolat lehetőségeire hoz példákat a nyelvterület legkülönbözőbb részeitől²⁹, egy későbbi munkájában pedig már teljes egészében Tárkány Szücs Ernő nézeteit képviseli.³⁰

A próba eredményétől függő házasság értelmezéséhez kapcsolható Szentí Tibor egy adatközlése: „Volt olyan gazdalegény, aki a házasság előtt elkapta a lányt. Azt tartották, hogy nem vösznek el meddő tehenet”.³¹ Sajnos nem derül ki, hogy ez az eset mennyire lehetett általános. Különösen akkor elgondolkodtató ez a kérdés, ha figyelembe vesszük, hogy ugyanerről a közösségből máshol egy olyan idézetet közöl, mely szerint nem volt jellemző a házasság előtti nemi kapcsolat Vásárhelyen.³²

Zakariás Erzsébet az Erdővidékkel kapcsolatban írja azt, hogy itt a párok rendszerint szexuálisan is kipróbálják egymást a házasság előtt, de nem ír a próba jellegéről, arról hogy az milyen céllal, milyen elvárásnak megfelelően történt, így sorai nem annyira a próbaházasságra, mint a házasság előtti nemi kapcsolatra vonatkoztathatóak.³³

²⁰ MORVAY J. 1978. 499.

²¹ FARAGÓ T. 2000. 423.

²² Uo.

²³ „a nyugati határszél mellett(ahol a próbaházasságot leírták)” Uo.424. Nem adja meg hogy pontosan hol és kik.

²⁴ JÁVOR K. 2000. 663.

²⁵ ÁJUS F-HENYEI.1992. 92.

²⁶ Tárkány Szücs Ernőre hivatkozva. Uo.95.

²⁷ KÓS K. 2000. 263.

²⁸ KRESZ M.1960. 117.

²⁹ VAJDA M. 1978.

³⁰ VAJDA M. 1995. 207-208.

³¹ SZENTI T. 1983. 47.

³² SZENTI T.1987.222.

³³ ZAKARIÁS E.1992.81.

További keresgéssel minden bizonnyal fellelhetőek volnának még hasonló példák a szakirodalomban, de úgy vélem ennyi is elég, hogy érzékeltesse a kérdés kapcsán jelentkező fogalmi tisztázatlanságot. Mindenekelőtt három problémakör rajzolódik ki élesen: a próbaházasság házasság előtti nemi élethez, szeretőtartáshoz és együttéléshez való viszonya. Mint fentebb már jeleztük, több szerző értelmezésében úgy tűnik, mintha a próbaházasság pusztán a házasság előtti nemi kapcsolattal lenne egyenlő. Amennyiben ez így van érdemes feltennünk a kérdést, miért van szükség egy külön fogalom használatára, ha a kettő között nincsenek lényegi eltérések? Ugyanez fogalmazható meg a szeretőtartás kapcsán is. Az együttélés tekintetében pedig leginkább az jelent problémát, hogy a szerzők említik, mint a próbaházassághoz kapcsolódó jelenséget, de egyetlen konkrét példát sem hoznak, amely ezt alátámasztaná. Ennek hiányában állíthatjuk-e, hogy hozzátartozik valóban, mert ha igen, az a többi felsorolt példa próbaházasságként való értelmezését teszi kérdésessé.

Az ellentmondások feloldására célszerű lenne intenzív kutatásokat folytatni azokon a vidékeken, melyeket a szakmai köztudat a próbaházasság jellemző területeiként tart(tartott) számon felhasználva a recens anyag mellett a fellelhető levéltári forrásokat, anyakönyveket stb. feltérképezve a jellemző gazdasági, társadalmi körülményeket, hogy összefüggésében, több oldalról közelítve vizsgálhassuk meg a fiatalság házasság előtti kapcsolatait. Ugyancsak érdemes lenne megvizsgálni a jegyesség, mátkaság kapcsolódását a kérdéshez, hiszen az köztudomású, hogy a korábbi századokban ez sokkal komolyabb kötöttségeket s ennek megfelelően sokkal bensőségesebb – akár nemi – viszonyt is jelenthetett, mint napjainkban vagy akár a XIX.-XX. század fordulóján.³⁴ Nem elképzelhetetlen, hogy a gyakran próba jegyével illetett, Fél Edit által leírt örhalmi szokásoknak is itt vannak a gyökerei.³⁵ Így nem lehetetlen, hogy az ahol próbaházasság meglétét gyanítjuk, valójában a jegyesség korábbi értelmezésének továbbélésével állunk szemben.

A szexualitás egyoldalú és túlzott hangsúlyozásának elkerüléséhez nyújthat segítséget, ha a jelenség értelmezésekor nem feledkezünk meg arról, hogy a házasság intézményének funkciója nem pusztán a nemi élet szabályozott kereteinek megadása, illetve az utódok biztosítása, hanem egy működő gazdasági, termelési egység létrehozása is. Ennek megfelelően a próba nem csak szexuális, hanem más jellegű is lehet.³⁶ Ide kapcsolhatóak Illyés Gyula sorai, a nyáron együtt dolgozó s közben a másik munkabírását vizsgáló cseléd párról³⁷, amelyek ugyan nem konkrétan a próbaházasságra vonatkoznak, de ha Tárkány Szücs Ernő „próba eredményétől függő házasság” értelmezését vesszük alapul, egy más típusú próbára nyújthatnak példát.

Mindezek után, ha értelmezni kívánjuk a jelenséget, két mód kínálkozik. Egyrészt elfogadhatjuk, hogy azokon a vidékeken, ahol a néprajz leírta a próbaházasság szokását ténylegesen az is van. Megvizsgáljuk a jellemzőit s ez alapján alkothatunk egy általános meghatározást, vállalva a veszélyét annak, hogy esetleg ez nem alkalmas a más hasonló jelenségektől (pl. szeretőtartás) való elhatárolásra. Másrészt elméleti úton az eddigi – nemegyszer ellentmondásos – értelmezések, valamint a mai próbaházasság jegyeinek felhasználása alapján alkotunk egy definíciót, melyben eleve elhatároljuk ezt a sajátos szokást más hasonlóaktól s utána ez alapján végezzük el a fentebb vázolt vizsgálatokat, számolva azzal is, hogy eddig „hagyományosan” próbaházasságot gyakorló vidékekről kiderülhet annak ellenkezője. Én az utóbbi módszert látom járhatónak s a továbbiakban ennek megfelelően kívánom elemezni a kérdést.

A próbaházasság a fenti szempontok alapján tehát a következőképpen értelmezhető: egy férfi és egy nő házasság előtti együttélésének társadalmilag elfogadott formája, mely valamilyen feltétel beteljesülésének függvényében alapvetően a házasság megkötésére irányul. Érdemes ettől megkülönböztetnünk a próba eredményétől függő házasságot (Tárkány Szücs Ernő nyomán), amelyhez nem tartozik hozzá az együttélés, más vonatkozásokban azonban megegyező a próbaházassággal.

A gyimesi guzsalyas

A próbaházasságot leíró kutatók szinte mindegyike említi Gyimest is példái sorában. Van olyan nézet, mely egyértelműen próbaházasságnak minősíti az ott élő sajátos udvarlási gyakorlatot.³⁸ Van, amely a szeretőtartás és próbaházasság azonosítása alapján említi Gyimest ebben a sorban³⁹, és van olyan, amely azért, mert itt nem számított szégyennek, ha a lánynak gyermeke született.⁴⁰ Külön érdemes említeni Tankó Gyulát, aki a mai szempontokhoz legközelebb állva azért tekinti „próbaházasságszerűnek” a guzsalyast, mivel így lehetősége nyílt a fiataloknak egymás kiismerésére.⁴¹ A legérdekesebb leírás azonban Vámszer Gézától

³⁴ TÁRKÁNY SZÜCS Ernő. 1981. 340-346.; SZŐCSNÉ GAZDA E. 2001. 37-47.

³⁵ FÉL E. 1941.

³⁶ Napjainkban pl. az együttélés kipróbálása.

³⁷ ILLYÉS GY. 1999.128.

³⁸ ZAKARIÁS E. 1992.80; MORVAY J.1981.; FARAGÓ T. 2000. 423.

³⁹ TÁRKÁNY SZÜCS E. 1981. 266.; VAJDA M. 1995. 208.; SZILÁGYI M. 2000. 703.

⁴⁰ ÁJUS F-HENYE I. 1992. 95. Bár némi kétkedéssel kezelik Gunda Béla idevonatkozó adatait (GUNDA B. 1949. 233)

⁴¹ TANKÓ GY. 1992. 41.

származik: „*próbaházasságféle* dívik Gyimesben, mert a legény éveket együtt hál a leánnyal, de csak akkor esküsznek meg egymással, ha meggyőződtek arról, hogy gyermekük lesz.”⁴² Mindezek alapján joggal feltételezhető, hogy Gyimesben valóban élt a próbaházasság gyakorlata. A kérdés most már csak az, hogy megfelelnek-e a fentebb megfogalmazott kritériumoknak a gyimesi guzsalyas sajátosságai. Hogy ezt el tudjuk dönteni, vegyük számba a szokás legfontosabb jellemzőit.⁴³

A guzsalyas kifejezést két értelemben használják Gyimesben. Jelenti a fonót, mely amellelt, hogy fontos állomása a kender, a len feldolgozásának, egyben szórakozási, ismerkedési lehetőség a fiatalok számára. Még inkább kapcsolódik a párválasztáshoz a guzsalyas másik jelentése, hiszen ezzel a szóval az udvarlás egy sajátos formáját is jelölik, melynek keretében a megismerkedés után a leány és a legény együtt hálhattak. „*Guzsalyas kétféle van. Van, amikor a fiú eljár, s ott aluszik a leánnál, azt is guzsalyasságnak hívják. Hát eljár. Van olyan, hogy őszintén jár, s aztán elveszi a leánt, de van bizony olyan is, hogy eljár, s ottan aluszik vele, Isten tudja meddig, s még baj is történik, mert gyermek lesz, vagy mit tudom én mi. Akkor van az, ami a fonó. A fonót hívják, azt is itten úgy mondják guzsalyasság. Mentek fonóba, vittek ilyen kender szöszöt, felkötötték a guzsalyra s aztán fontuk. Az is guzsalyasság vót, de mondom, hogy ezt a másikat, amikor a fiú elment s ott aludt a leánnál azt is guzsalyasságnak hívják.*”(N,73)⁴⁴ „*Itt kétféle guzsalyasság vót. Vót az, hogy a fiú elment a szeretőjéhez vizitába, úgy mondják. Aztán vót egy másik, mentek fonóba, este összegyűltek az asszonyok. Termesztették a kendert, a lent s azt feldolgozták ősszel, úgyhogy télbe fontak. Azt is úgy mondták, ment guzsalyasba. A guzsalyval, azt amire feltették azt a fonalat, azt a kendert vagy lent, azt úgy hívták guzsaly, s akkor a másik az orsó, amivel siritették. Mentek guzsalyasba, ott összegyűltek egy házhoz, máma este egyikhez, hónap este másikhoz, hónapután a harmadikhoz. Akik így egy csoportba jártak mindegyikhez elmentek s aztán újra kezdtek. A fiúk is mentek s játszottatták a leányokat, énekeltek.*”(F,83) „*A guzsalyas, itten sok kendert, lent termeltek s örökké, még nappal is, de este örökké gyűltek, összegyűltek a fonóba. Osztán ma este ennél a családnál, hónap este a másiknál, egy tele ház guzsalyas vót ott. Fontak, a legények, a fiatalok összejöttek s ez vót a guzsalyaskodás. Illetve ahogy ma mondják... ej mit csinálnak... udvarolni. A legény udvarol a leánynak, hogy mentek udvarolni.*”(F,101) „*Az a guzsalyaskodás az vót, hogy a legények mentek a leányhoz s ott is aludtak. Este mentek s reggel mentek el.*”(N,86)

Guzsalyaskodni természetesen nem lehetett minden este, megvoltak a szabott napjai: kedd, csütörtök, szombat, vasárnap. Ezek valamelyikén járhatott a legény (de nem mindegyiken!) szeretőjéhez. „*Nem minden nap, csak szombat este, vasárnap este, kedden este, csütörtök este. Akkor már péntek nem, szombaton megint. De nem mindenkor, csak ilyen estéken.*”(N,79) „*A legények elmentek a leányhoz éjjel s ott aludtak. Szombaton este s csütörtökön este, inkább ekkor jártak csütörtökön este s szombaton este vagy vasárnap este is még elmentek.*”(N,84) „*Mentek kedden este, csütörtök este, szombat este, vasárnap este, mehetett ha akart, ha vót ideje.*”(N,85) „*A guzsalyas, hogy elment a legény a leányhoz, lefeküdt s aludt, ott aludt na. Az vót a guzsalyasság. Nem minden nap. Vótak kijelölve, szombat este, vasárnap este vaj ilyesmikor. Még csütörtök vót.*”(N,83) „*A legtöbb s a leggyakoribb vasárnap este aztán meg amikor már jobban összejött, akkor szombaton este is ment csütörtökön este, aztán amikor már komolyra váltott, hogy nősülés lett, akkor még gyakrabban ment, akkor már megbeszélni valók vótak. Akkor már a szülőkhöz is, akkor már nem csak úgy ment a leányhoz, hanem bement a szülőkhöz, megbeszéltek a lakodalmi előkészületet.*”(F,85) Megvoltak tehát a rendes napjai a guzsalyaskodásnak, ritkán azonban az is előfordulhatott, hogy a legény éppen ellenkező napokon járt a leányhoz, így próbálva titokban tartani a kapcsolatot a szülők előtt, mivel azok tiltották. „*Ha a legényt titották a leántól, akkor ellenkező napokon ment, mer ugye kedd este, szombat este, vasárnap este, csütörtökön este, ezek vótak a guzsalyaskodó napok. Osztán ha titották egyik a másótól, akkor ellenkezőjire ment, hogy valahogy úgy menjen, hogy ne vegyék észre. Úgyhogy még megtörtént, hogy pénteken este is ment a legén, hogy ne vegye észre a leánnak a szülei, hogy ő odament. Sokáig így vitték s aztán mégis csak kitudódott, mer ez olyan dolog vót, hogy ez ki kellett tudódjon.*”(N,67)

A hétfői, szerdai és pénteki napok mellett tiltott volt még a fiatalok számára az év során a böjti időszakokban való guzsalyaskodás is. „*Hát vót kivétel is, a nagybőti, húsvét előtt hét hét ez a nagybőti, azalatt nemigen mentek s akkor decemberbe azt adventnek mondták, akkor is.*”(F,85) „*Nem, olyankor nagybőti nem jártak, nagybőti nem jártak. Ha mán bőti vót nem lehetett. Nagybőti nem jártak, nagybőti nem vót az.*”(N,91) „*A nem, nagybőti nem. Most nem tartják a nagybőti nálunk. Úgyhogy... akkor másabb vót nálunk az a rend. Most mán semmi rend nincs, akkor men amikor akar, oda az apja eleibe lefekszik a legén a leánval, ott alszik. Ilyen a mi időnkbe nem vót egyáltalán.*”(F,90) A böjti tilalom megtartásában azonban nagy szerepe volt a szülőknek, mint az néhány visszaemlékezésből kiderül. „*Hát akkor egy kicsit megritkult, mert szülők vótak, szidtak, hogy nem szabad. De akkor is be-belépett egy, csütörtökön este vagy szombaton este vagy vasárnap este.*

⁴² VÁMSZER G. 1940. 76.

⁴³ Az itt leírt adatok a két világháború közötti időszakra vonatkoznak. A szokás lényegében változatlan formában az 1970-es évekig élt. Ld. még: ANTAL I. 1983.; TANKÓ GY. 1992.

⁴⁴ Az idézetek mögötti zárójelben az adatközlő nemét és életkorát találjuk feltüntetve. A gyűjtés 1999 júliusában és 2001 áprilisában történt.

Ezek az esteiken. (Úgy, hogy nem tudták a szülők?) Hát... úgy. Mer ha tudták, akkor már szídtak, akkor már csunya vót. Nagybójtben úgy nem vót rendje. (És a többi fiatal nem szólt meg az ilyet, hogy ha bójtbe jártak?) Nem, nem. Az mindegyik egyforma vót, egyformák vótunk.”(N,81) „Az a szülőitől függött. A leánka vagy a legénke, annak határa nem vót, azok akkor is azt csinálták vóna, a nagybót alkalmával, de a szülők rámondultak s nem lehetett. Régebb szófogadóbbak vótak a fiatalok, megértették a szülőket.”(14)

Érdekes vonás, hogy a kapcsolatban rendszerint a leány volt a kezdeményező, ő hívta a legényt vagy személyesen, vagy ha szegénylősebb volt valamelyik barátnője által a táncok alkalmával. *„Hát ugye vótak a táncok a férfi felkérte, a legén a leánt, táncótak. Ha úgy összeegyeztek, akko ha a leánnak megtetszett akko meghívta estére, menjen oda. Guzsalyast hívták. Akko aztán el lehetett hini mást is s a legén is ment másho, így vót e abba az időbe. A leán, táncotak, mán megszemlélte a leán hogy ezt a legént kell elhívja. A legén táncoltatta, akko elhívta, hogy menjen haza hálni, s ott hált.”(F,90) „A legény elvitte táncolni, táncoltak s ha a leánnak megtetszett, hogy jó táncos vagy nem tudom mi, akkor mán fogott rajta, vagy ő mondta, hogy este gyere oda, vagy pedig a leánybarátjának mondta, hogy szójon neki, este jöjjön hézám oda, mék házba. Így osztán így kerültek össze.”(F,90) „A leány volt itt a kezdeményező, vót úgy a legény is mondta, hogy ketten kéne háljunk mi, de aztán a leány vót mégis az, amelyik meghívta. Vagy meghívta vagy meghívatta másval. Ő esetleg restellte szégyellte. Nekem is történt így. Aztán mikor vót a lakodalom, a leánnál vót, úgy mondták ajándékszedőtánc. Egy olyan táncba vótunk, s egy leán ráncigálni kezdi az enyimet a kabátot, azt mondja, gyere csak te legén valamit akarok mondani, aztán mondja ne, hogy egy leánhoz guzsalyasba akarlak hívni. Azt mondja ő szégyellte, megbízott engem, hogy én hívjalak meg.”(F,85) Arra is volt példa, hogy idősebb asszonyokat kértek meg közvetítőnek. *„Nem csak leán, vót olyan es, hogy öregasszony hívott meg egy leánhoz. Megbízta a leán egy öregasszonyt, hogy hívja meg ezt a legényt.”(F,85) „Legtöbbször úgy történt, hogy ilyen idősebb asszonyokat bíztak meg a leányok. Szégyellték magikat, hogy na hát járjanak, hogy a legént híjják. Hát a legén megtáncoltatta táncokba s akkor gondolták, hogy együtt kéne háljanak. S akkor Mária néni vaj Kata néni vaj minek hitták azt az asszonyt, mondja meg ennek a legénnek, hogy este elvárom. S akkor így esszeküszpütyülték egyik a mást s akkor ment a legén s együtt háltak.”(N,67) Persze a legény is próbálkozott, ha megtetszett neki valamelyik lány. Elvitte táncolni s közben kedveskedett neki, ígérkezett, ajánlotta, hogy háljanak ketten. *„Hát igen, a leány hívta, de a legény is kellett ígérkezzék. Mer ha a legény is nem ígérkezett, akkor már ugye úgy látta a leány es, hogy nem olyan a helyzet.”(N,89) „Há vót úgy is, hogy a leány hívta, vót, amelyik bátrabb vót. Aztán vót olyan, hogy ígérkezett a fiú s akkor a lány elfogadta, akkor ment vele s ha nem fogadta el akkor nem.”(N,73) „Próbálkozik ott(a legény), szórakozik a táncba, elviszi, táncoltassa, beszélgetnek. Említi, hogy jó vóna, hogy együtt háljunk.”(F,85) „Hát úgy volt, hogy na ugye egyszer beszélgettek, a legén is ígérkezett s akkor a leány is bele egyezett.”(N,91) A döntő szó azonban mindig a leányé volt, ha ő nem akarta a legény hiába szeretett volna menni. Járta is a mondás Gyimesben a hanyagolt legényről: *„öt-hat helyre is mehetnék guzsalyasba, csak éppen egybe sem hívnak”(N,67)****

A guzsalyasba hívott legény este, már sötétben érkezett, volt, hogy korábban, nyolc-kilenc óra tájt, de leginkább tíz-tizenegy óra körül s hajnalig maradt a lánynál, úgy, hogy még sötétben haza indult. *„A legény elment, egyszer korábban, máskor későbbben, így kilenc órakor, nyóc órakor, milyenkor ... hogy menjen a leányho. S akkor odament s reggel elment öt órakor.(Sötétbe ment oda a legény általában?) Setétbe, setétbe ment el is.”(N,86) „Este, téli időbe tízre, tizenegyre, mikor már le vótak húzódva a szülők, le vótak pihenve, akkor.”(N,67) „Hát a találkozás, tudja a multságba találkoztak, így vasárnap. De sokszor a leánhoz ment éjjel tíz órakor, tizenkettőkor.(F,90) Néha előfordult, hogy a fiatalok elaludtak, s a legény mégis világosba ment el, ez nagy szégyennek számított s kacagság tárgya volt a faluban.⁴⁵ „Vót olyan is, vót (nevet). Vót olyan is, hogy elaludt s olyan világosságba, úgy ment el a legény s kacagták, hogy megvirradott.”(N,86) „Az bizony még olyan es vót, hogy a nap megsütte őket az ágyba. Titokba járt s aztán csak az Isten tudja, hogy hogy tudott elbujkálni, hogy valahogy tudjon elmenni, mert sokat ült, megvirradott a leánnál.”(N,67)*

A lányok külön aludtak szüleiktől, rendszerint a nagyszobában, vagy nyáron a *pajta hiján* (a pajta padlásán) a szénában, s itt lényegében „felügyelet nélkül” fogadhatták a legényeket. *„A leán vót egy külön szobába s az apjéké egy külön szobába. A legén ment, koppantott az ajtón s eresztette bé a leán s feküdtek le.”(F,90) „Hát a leány megmondta, hogy hol kerejse őt, hol alszik, melyk szobába, melyik ablakot koppantsa meg s az hozzá tartott ahoz akkor. S akkor szépen megkoppintotta az ablakot, vagy az ajtó vót, az ajtót s nem az ablakot nyitotta, s utána beszélgettek s aztán elment reggel felé. Vót úgy beszélgettek, vagy lefeküdtek, aludtak.”(F,85) „Külön voltak. Nem úgy mentek be a szülők eleibe, hogy ott beszélgessenek.”(N,86) „A szobában, a szobában s a szülők vaj vótak otthon vaj sem.”(N,91) Sokszor megesett az is, hogy a leány teljesen egyedül volt, mivel a szülei a *kalibánál* voltak az állatokkal⁴⁶, vagy éppen ő volt ott s a szülők odahaza a háznál.*

⁴⁵ Antal Imre még azt is megjegyzi, hogy ilyen esetekben a szembejövők gúnyolódásból gyufát gyújtottak, had lásson a legény hazamenni. ANTAL I. 1983. 143.

⁴⁶ A kalibázás az állattartás sajátos formája Gyimesben. Az állatok kora tavasztól késő ősziig egy nyári szállásnál, *kalibánál* vannak, messzebb a falutól a hegyek között s ide járnak ki a gondozásukra. Részletesen ld. TANKÓ GY. 1978.

Ez utóbbi esetben a legény is a kalibához ment. *„Ha elmentek a kalibához a szülők, akkor ő egyedül hált odahaza, ha ő ment a kalibához, akkor a legén ment a kalibához. Mikor ment a leán, akkor a szülők nem mentek, s mikor a szülők mentek, akkor a leán nem ment. Így szerbe jártak a kalibához. A legén tudta, hogy a hol van, hova menjen s akkor aztán ment oda a legén. Hát télbe bajos vót mer ugye télbe otthon háltak, de nyárba jó a legénnek, jó vót mert ugye a kalibához kellett menni s ugye a szülők szerre jártak a leánnal a kalibához.”*(N,91) *„En a kalibánál vótam, engemet ott is megkerestek s ha itthon maradtam, itthon is megkaptak. Úgy, hogy ne tudják meg, mert akkor mán baj vót.”*(N,81) *„Ha itthon vót, ide jött a legény. Vagy megbeszélték, hogy ekkor itt leszek a kalibánál s oda gyere s máskor amikor otthon vót, akkor megmondta, hogy édesapámék nem lesznek, a kalibánál lesznek, gyere most.”*(F,90)

Az első alkalmakkor rendszerint titokban ment a legény, s csak később, mikor komolyabbra fordult a dolog, tudták meg a szülők is, hogy jár valaki a lányukhoz. *„Előre még nem is tudták, mert ez olyan titokba vót, titokba ment a legény. Megmondta a leány, hogy itt gyere ott gyere, nehogy édesapámék észrevegyék, hogy te jössz. Nekem se engedik, hogy guzsalyaskodjak s azé nehogy megtudják. Úgy csinálták, hogy nehogy megtudják a szülők. Aztán később megtudták. Amikor már tótt egy hosszabb üdő akkor mán bémentek, akkor mán úgy bément a szülők eleibe es, s akkor vagy komolyabb dolog lett belőle vagy pedig megszűnt a barátság.”*(F,85) *„Olyan vót, de hány, hogy a kalibánál. Vót, vót, hogy a leány a kalibánál vót s a legény ment oda s a szülei nem is tudták, a szülei nem tudták.”*(N,86)

A guzsalyaskodás révén létrejött kapcsolatok nem feltétlenül vezettek házassághoz, lehettek rövidebb időre szólóak, alkalmoszerűek is. Ha a leány ráunt a legényre, nem hívta többet, vagy ha az mégis jött, nem engedte be. Ha fordítva történt, a legény egyszerűen nem ment többet. *„Az elrendezés az vót, hogy nem ment többet. Akármék, ha a lány nem akart, vagy ő nem akart menni, nem ment, s kerestek mást. Vót, hogy a legénnek tetszett s a leánnak nem s hiába ment. Nem is hitták s úgy es ment. Hát nem fogadta. Hiába ment oda, met vót olyan, hogy még ment a legény, igen, de a leány nem engedte be. Az ajtót bészárta s el kellett menjen.”*(F,85) *„A leány nem beszélgetett s akkor a legény hiába beszélgetett, ha a leány nem akarta. Összeeszesztek valamin s a leány nem akarta, nem akarta s a legény hiába... nem.”*(N,86) *„Akkor nem fogadta. Nem mehetett hozzá, nem fogadták. Nem mehetett há mit csináljon. Ha valakit nem engednek be há, hogy jön be? Nem törheti fel az ajtót. Ilyen is volt. Lehetett hallani, hogy összeeszesztek, baj történt.”*(F,103) *„Hiába ment a legény oda, a leány kizárta a házból, nem engedte be. Osztán a legény egy darabig kéredzett oszt elment”*(F,90) A szakítások azonban nem mindig zajlottak le békésen, előfordult, hogy verekedésbe torkollott az eset, ha a régi és az új szerető összetalálkozott a leány házábanál. *„Vót verekedés is, vót. Az egyiket nem szerette s a másikat szerette s akkor ment mind a kettő s akkor baj vót, verekedtek. Igen, igen, vót.”*(F,86) *„Vót az is. Vót, történt olyan is, hogy a legények összeverekedtek a leányért. Há, de nem sok eset volt ilyen.”*(F,103) *„Vót bizony, de még olyan verekedések is, hogy Isten őrijsz. Egynek ide a hátán vertik vót bele a kést, a másik legény. Vót olyan is, hogy ott verekedtek a leány felett. Két kilométert futtak itt a hegyen utána...”*(F,91) *„Hát az olyan, az mán olyan idősebb leány s mindenképpen férhez akart e menni, mer, hogy több legént hívott meg. Egyszerre találtak oda, osztán vagy békésen elmentek, vagy egyvett verekedtek. Olyan is vót, vót olyan is, hogy összeverekedtek.”*(F,85) Annak ellenére, hogy gyakran csak egy két alkalomra szóló kapcsolatot jelentett a guzsalyaskodás, azt sem a legénynél, sem a leánynál nem nézték jó szemmel, ha túl gyakran váltogatta szeretőjét. *„Hát az, hogy aztán ahoz a leányhoz már nem kezdtek menni s azt a legént nem kezdtek hívni, aki sokat járt ide is, oda is, mer nem azér jön, hogy elvegyen feleségül.”*(F,85) *„Dehogy nem szólták meg (a legényt), persze hogy szólták és guzsalyasba nem is igen hívták a leányok.”*(F,90)

Természetesen a kapcsolatok jelentős része házassággal végződött. Ritkán ugyan megesett, hogy évekig tartó guzsalyaskodás után váltak el egymástól, de sokkal több a példa ennek az ellenkezőjére. *„Aztán vót olyan, hogy rövid ideig s más vót olyan, hogy két-három évig tartották az ismeretséget legény, leány s akkor házasodtak össze. Más vót olyan, hogy négy-öt évig tartották fenn az ismeretet s akkor váltak el.”*(F,103) *„Még a fele se ment férhez ahoz a legényhez, amékkal hált. Ugy es vót, hogy három évig járt guzsalyasba s akkor kérte meg.”*(F,90) *„Összeházasodott, aki összeházasodott s a másik járt három-négy esztendeig s akkor se házasodtak. Közbe valami jött s elváltak egymástul.”*(N,91) *„Aztán történt úgy is, hogy egy éjjen együtt háltak osztán vaj a leánnak nem tetszett meg a legény vaj a legénnek a leány s félbe maradt, de még olyat is tudok, hogy négy és fél évet jártatta a legént a leánka, itt csak a szomszédunkba, nem messze s akkor hagyta el a legény”*(N,67) *„Vót hosszabb, vót rövidebb is. Vót olyan, hogy fél év vagy egy év es eltótt, vagy ha vót olyan hogy mondjuk még katonaság előtt elkezdett egy leányhoz járni s közbe elment katonának, még szabadságra jött, akkor is járt s aztán leszerelt s azután osztán vót az összeházasság, hát az már hosszadalmasabb vót. Vagy vót olyan, hogy aztán, a katonaság alatt elhültek egymástul, ilyen is vót.”*(F,85)

A guzsalyaskodás lehetőséget kínált a fiataloknak az intimebb együttlétre, azt azonban meg kell jegyeznünk, hogy a guzsalyas nem mindig és nem feltétlenül jelentett nemi kapcsolatot. *„Mondom, én is háltam egy lányval, elmentem guzsalyasba s ott háltam. Na de aztán vót es miért... Mondom semmi ilyesmi, mert megmondta a leány, hogy csak úgy járjál, hogyha becsületből, szerelemből jössz, de ha más elgondolásod van, akkor ne is gyere egyáltalán. Azt mondja, az nem létezik ilyesmi, én ha lefekszem vele nem tudom mi vóna úgy is*

nem tudom mit is csinánék vele. Mondom nem, megszoktuk úgy, hogy nem."(F,85)⁴⁷ „Egy sötétpataki legény vót, nem is háltam vót többet, akkor este, hogy vele háltam. Hazamentünk, a házba bementünk. Egyszerre csak, addig jó vót a legényecske s egyszerre csak olyan ostoba lett, olyan goromba lett, hogy hát felkótt s az ágyat otthagya s került az asztalt. S kiáltottam: Édesanyám! Akkor édesanyám kiszökött az ajtón: mi van édesanyámé? Semmi, s akkor a legény lefeküdt. Na akkor aztán fenn tóttünk az éjszakát. S örökké mondta többet: nem hálnál velem, mondtam, nem biz én, mer olyan gonosz vótál. De én azután többet nem fekédtem le vele, pedig olyan szép legény vót, de tökéletlen. Én szerettem, de nem mertem lefeküdni vele. Többet ugye nem barátkoztam vele.”(N,79) „Guzsalyaskodtam, csak nem követtem én azt el vele, amit ő követelt vóna. Nem, s nem, s nem. Úgy szerettem, hóttam meg érte, de úgy se csináltam meg. Nem. Együtt nőttünk s együtt pásztorkodtunk s a világon minden, s nem, s nem, s nem. Félttem, hogy ha azt megteszem, akkor há megunom. Ilyen, ilyen vótam, én ilyen vótam.”(N,81)

Azt is meg kell jegyeznünk, hogy nem is minden családban engedték meg, hogy guzsalyast járasson a leány. Sőt a szülői felügyeletnek még szigorúbb formái is éltek: „Vannak olyan családok is, hogy nem engedik, például nekem sem engedték, hogy guzsalyaskodjam. Én hamar is férjhez mentem, 17 éves vótam, a 18-at éppen elértem, de hát nekem nem engedték, engemet táncba sem engedtek, hogy menjek, csak ha édesanyám jött velem.”(N,73)

Az együttthálást is sokfelé csak akkor engedték a fiataloknak, ha már komoly volt az udvarló, így is vigyázva arra nehogy valami baj legyen. „Nem engedték a szülők, hogy ott aludjanak, de aztán mikor olyan került, hogy már komoly lett a helyzet, akkor aztán ott aludtak. De amíg nem vót komoly a helyzet, addig nem aludtak azok a fiuk ott, azt nem engedték.”(N,89) „Hát a mán akkor el is vette feleségül, ha ott aludt. Ha nem aludt ott, akkor nem vette el feleségül. Ha annyira összejöttek, hogy elakarta venni feleségül, akkor ott aludt, de úgy, hogy elvette akkor feleségül. Ha nem, nem aludt ott.”(N,91)

Mi okozhatta ennek a szokásnak a kialakulását? A vallomások többsége arról tanúskodik, hogy a gyér lakosság, a házak közötti nagy távolságok, melyeket a legényeknek éjszaka farkasok, medvék között kellett volna megtenni, egyik fontos okát jelentették. „Ostán itt a csángóknál a guzsalyasság abból került, tudja, ugye elment 25 kilométert ahol volt egy leány há éjjel nem jöhetett abba a sötétségbe. Út se vót hanem csak olyan ösvények vótak, ott hált a leánnyal. Ebből kezdődött úgy hitták a guzsalyasság a fehérségekkel. Az hogy a legény elment fel oda a patakra, tudja a leányhoz úgy beszélgetni vagy szórakozni. Akkor ő onnan éjjel nem jöhetett haza 27-28 kilométert. Még út se vót, csak ilyen ösvények vótak az erdőben, hát ott hált a leánnyal. Ezt nevezték guzsalyasnak”(F,89) „A legény elment vizitbe a leánhoz, beszélgettek ostán sokszor még ott is háltak, mer messze, távol vótak egyik falu a másiktól, nem mentek haza s ebből kezdődött a guzsalyasság.”(N,85) „Ahu vót, hogy távosság vót ugye, akko távol voltak nem ilyen gyakran a házak, hát ott is hált. Mán régen. Négy kilométereket nem lakott pusztákon télen nem tudtak menni, akko ott is hált. Akko aztán el lehetett hini mást is s a legén is ment másho, így vót e abba az időbe. Olyan távol voltak a házak, ha elment oda beszélgesen, ott kelljen háljon, mer a farkasok is megették míg visszament. Körülbelül száz esztendővel vagy többel, úgy ahogy a szülőktől hallottam, hogy akko milyen távol voltak a házak. Itt emerre ameddig ellátunk olyan távosság volt a házaknál.”(F,90) Valószínűleg szerepet játszott kialakulásában a gyimesi élet egy másik jellegzetessége a kalibázás is, amely mint már említettük lehetőséget kínált a fiataloknak egy szabadabb kapcsolatteremtésre. Az eredetnek ezek a magyarázatai azonban nem feltétlenül állják meg a helyüket a kérdés tisztázásához további kutatásokra lenne szükség. A kételyeket látszik alátámasztani néhány adatközlő véleménye is, mely a nagy távolságok és a vadállatok szerepét kérdőjelezi meg a szokás létrejöttében. „Ha akart mind a kettő egy helyt hált, csak ostán ezt a változatot vették ne, hogy hát azé nem ment haza mer hogy félt, a legén. Azér nem ment haza, hogy szerették egyik a mást ost há... Csak ugye hát így van a mondásba.”(N,91) „Jaj(nevet), akár milyen messze el tudott volna menni(a legény).”(N,86) „A legény sose félt, sem a vadállattól, se semmitől se, az elment. A leán érdekibe akár hova elment. Nem, nem tudok olyan legént, amék ezt csinálta vóna, hogy féjen.”(N,67)

A recens anyagban nyoma sincsen mindannak, amit Vámszer Géza rövid leírásában olvashatunk. Az adatközlők egyike sem tudott hasonló esetekről. Leányszöktetésről többen is beszéltek, de házasság előtti együttéléstől senki nem hallott s ugyanez mondható el arról is, hogy csak akkor esküdnének meg a fiatalok, ha meggyőződtek arról, hogy gyermekük lesz. Ezt látszik megerősíteni az is, hogy számos olyan eset volt, hogy a legény nem vette el a leányt, akinek *bitangot* (törvénytelen gyereket) csinált, és általában a megesett leány (helyi szóhasználatban *bitangos leány*) legkevésbé sem irigylésre méltó helyzete a közösségben.⁴⁸ Együttéléstől tehát szó sincsen sőt, mint láttuk a szexuális kapcsolat sem volt feltétlen velejárója ezeknek az estéknek, bár kétségtelen tény, hogy nyílt rá lehetőség, ez azonban más vidékekről is elmondható.⁴⁹ A gyermekpróbát sem

⁴⁷ Az adatközlő csiki legényekkel folytatott beszélgetését idézte fel a guzsalyaskodásról.

⁴⁸ Ld. erről: BÓDÁN Zs. 2000, 2001.

⁴⁹ Több adatközlő is említette a történetet a székely leányról, akinek az anyja, mikor az kísérte ki a legényt, odazárta a szoknyáját az ajtóval s az mégis megesett, mivel kilépett a szoknyájából.

lehet a meglévő adatok alapján megerősíteni.⁵⁰ Különösen ennek a történetnek a fényében, amely az olyan menyasszonyról szól, aki már gyermeket várt és mégis „felrakatta magát” (díszes menyasszonyi ruhát öltött): „Na, régebb még vót az es, hogy a leán egyáltalán nem lehetett rakott hazai, ha egyszer kilátás vót arról, hogy neki gyermeke születik. De megtörtént, hogy két-három hónapos vót, két- három hónapos terhes vót a leán a nem tudta még senki. S akkor ő felrakatta magát rakott hazainak. Na, rakott hazai lett, szép vót, ünnepélyes vót, de közbe aztán kiderült, hogy a leán terhes vót s akkor elkezdették mondani, hogy no ez is jól elintézte, felrakatta magát alulról is, nemcsak felülről.(nevet) Na aztán úgy történt, hogy férjhez ment s ugye, hogy a kilenc hónap közt méges vót különbség, hát azt mondják az asszonyok: na, ennek jó hamar megllett a bubája, hát ez úgy tetszik, hogy akkor már felrakatta vót magát, amikor vót a lakodalom, annak még nincs kilenc hónapja s már megvan a gyermek. Úgyhogy ez is jól elintézte a leányságát.” (N,67)

Arra vonatkozólag, hogy a guzsalyaskodás mennyire irányult a házasságra, nehéz lenne pontos véleményt mondani. Az bizonyos, hogy a jövődöbeli megtalálása fontos szempont volt a kapcsolatokban (ez azonban elmondható bármely más udvarlási szokásról is), de emellett a fiatalok házassággal nem törődő szórakozásvágyát sem lehet figyelmen kívül hagyni. Érdemes ennek kapcsán elgondolkodni Albert Katalin szavain: „Vót úgy, hogy nem vót, vagy katona vót estleg, aki udvarolt neki. Saját magamról beszélek, nem másról. S akkor méges elmentem a táncba, s barátnőm mondta: -Híjunk guzsalyast te, hívj guzsalyast te! – Há híj, de kit te? Há te kit? Aztán kitaláltuk egyszer, hogy ezt hívd, ha má mindegy egy éj eltelik. Valahogy ösztöne vót az embernek, mikor látta, legyen valakije.”⁵¹

Összevetve tehát a fentebb megfogalmazott, próbaházasságra vonatkozó szempontokkal a gyimesi szokás jellemzőit, azt mondhatjuk, hogy azok nem felelnek meg egymásnak. Mindezek alapján nem beszélhetünk a guzsalyas kapcsán próbaházasságról, és Vámszer Géza leírásával ellentétben még próba eredményétől függő házasságkötésről sem, inkább a szeretőtartás egy sajátos formájáról abban az értelemben, hogy azt szigorúan megkülönböztetjük a próbaházasságtól.

Irodalom:

ÁJUS Ferenc-HENYE István

1992 Orozva csinált kölkök. A házasságon kívüli születések története Magyarországon, 1880-1910. In: Történeti demográfiai füzetek 10. Bp.

ALBERT Ernő

1999 Rigó és madár. Visznek Oroszországba. Hol sírtam, hol énekeltem. Egy Gyimesi csángó család élete. Sepsiszentgyörgy.

ANTAL Imre

1983 Udvarlás és leánykérés Gyimesben. Népismereti Dolgozatok.

BODA László

1991 Emberré lenni, vagy birtokolni? Erkölcsteológia IV. Bp.

BÓDÁN Zsolt

2000 Egy erkölcsi norma áthágásának következményei. A megesezt lány Gyimesben. Kézirat. Miskolci Egyetem. Történelem tanszék.

2001 A megesezt lány Gyimesben. In: Ünnepi írások a 80 esztendő Nagy Olga tiszteletére. Néprajzi Látóhatár 1-4.sz.

FARAGÓ Tamás

2000 Nemek, nemzedékek, rokonság, család. In: Magyar néprajz VIII. Társadalom. Főszerk.:Paládi-Kovács Attila. Bp. 2000.

FÉL Edit

1941 Egy palóc házasság előtti szokásai. Ethnographia.

GUNDA Béla

1949 Gyimesi csángó rokonsági elnevezések. Magyar Nyelvőr.

⁵⁰ Itt érdemes lenne az anyakönyvekben megnézni, hogy hány gyermek született a házasságkötés után kilenc hónapon belül. Bár ez sem jelentene egyértelmű bizonyítékot, csak azt mutatná biztosan, hogy a guzsalyas alkalmat nyújtott a nemi kapcsolatra is.

⁵¹ ALBERT E. 1999. 100.

- GYŐRI Klára
1975 Kiszáradt az én örömem zöld fája. Bukarest.
- HAJNAL Ignác
1905 Egy népszokást eltiltó oklevél. Ethnographia.
- ILLYÉS Gyula
1999 Puszták népe. Bp.
- JÁVOR Kata
2000 A magyar paraszti erkölcs és magatartás. In: Magyar néprajz VIII. Társadalom. Főszerk.:Paládi-Kovács Attila. Bp. 2000.
- KALLÓS Zoltán
1989 tegnap a Gyimesbe jártam. Bp.
- KALLÓS Zoltán – MARTIN György
1969-70 A gyimesi csángók táncélete és táncai. Tánc tudományi Tanulmányok.
- KÓS Károly
2000 A Mezőség néprajza. II. Marosvásárhely.
- KRESZ Mária
1960 A fiatalság társas élete a kalotaszegi Nyárszón. Néprajzi Közlemények. V. 1.sz.
- LEHMANN, Karl
1985 A házasság nélküli életközösségek és a keresztény házasság. Mérleg. 4.sz.
- MORVAY Judit
1979 Házasság. In: Magyar Néprajzi Lexikon. 2.köt. Bp.
1981 Próbaházasság. Magyar Néprajzi Lexikon. 4.köt. Bp.
- NAGY József
1891 Árva megyei tót népszokások. Ethnographia.
- NAGY Olga
1989 A törvény szorításában. Bp.
1994 Népi változatok szerelemre és házasságra. Székelyudvarhely.
- PERL Soma Dr.
1894 A nőrablás a magyarságnál. Ethnographia.
- SZENTI Tibor
1983 Vásárhelyi parasztok szexuál-erkölcsi magatartása és kultúrája. Forrás XV. 5.sz.
1987 Szerelmi élet a vásárhelyi gazdacsaládban. In: Hoppál Mihály- Szepes Erika (szerk.): Erosz a folklózbán. Bp.
- SZILÁGYI Miklós
2000 Törvények, szokásjog, jogszokás. In: Magyar néprajz VIII. Társadalom. Főszerk.:Paládi-Kovács Attila. Bp. 2000.
- SZILÁGYI Vilmos Dr.
1988 Nyitott házasság, korszerűbb életstílus. Bp.
- SZŐCSNÉ GAZDA Enikő
2001 Erkölcs és közösség. Csikszereda.
- TANKÓ Gyula

1978 A gyimesi kalibázás. Művelődés. 8.sz.
1992 Gyimesi szokásvilág. Székelyudvarhely.

TANKÓ József Jáni

1994 Ilyen volt... In: Csángók a XX. században. Néprajzi Közlemények. XXXIII. Bp.

TÁRKÁNY SZÜCS Ernő

1981 Magyar jogi népszokások. Bp.

TÁRKÁNY SZÜCS Ernő- GUNDA Béla

1978 Házasságon kívül elismert nemi kapcsolat. In: Magyar Néprajzi Lexikon. 2.köt. Bp.

VAJDA Mária

1978 Debreceni Egyetem Néprajzi Intézetének Adattára.

1988 Hol a világ közepe. Kecskemét.

1995 A házasságon kívüli kapcsolatból származó gyermekek helyzete a parasztközösségekben. In: T. Bereteczki Ibolya (szerk.): Gyermekvilág a régi magyar falun. I. Szolnok.

VÁMSZER Géza

1940 A gyimesi csángók eredete, települési és gazdasági viszonyai. Láthatár.

ZAKARIÁS Erzsébet

1992 Népi élet és szexualitás. Korunk. 3.sz.